

Controle door de Nederlandse fiscus

Controlemiddelen en selectiecriteria

DR. M. A. WISSELINK

Inleiding

Het doel van deze bijdrage is een voorlopige en voorzichtige verkenning te geven van de vraag welke maatstaven de controlerende fiscus aanlegt of zou kunnen aanleggen inzake de keuze van een te controleren (potentiële) belastingplichtige. Daaraan gaat een korte aanduiding vooraf van de begrippen fiscale controle en fiscale controlemiddelen, bezien vanuit de Nederlandse situatie. Deze probleemstelling kan ook worden aangeduid met de trefwoorden controlekeuze en selectiecriteria.

Het begrippenkader

Fiscale controle is kort gezegd het toezicht op de naleving van de belastingwetgeving, in het bijzonder van de heffingswetten, waarin niet de formele gang van zaken maar de belastbare feiten worden geregeld. Dit kan men mijns inziens zowel vanuit een juridisch als vanuit een (ruimer) economisch gezichtspunt omschrijven. Fiscale controle in een beperkte juridische zin is het toezicht, de inspectie en de controle inzake de naleving der fiscale heffingswetten, in beginsel zonder dat, en voordat, strafrechtelijke verdenking is gerezen ter zake van belastingfraude (bij voorbeeld het verzwijgen van belastbare omzet of winst). Ontstaat die verdenking redelijkerwijs, objectief, bij de controlerende ambtenaar, dan begint de fase van de strafrechtelijke opsporing.

Dit theoretische onderscheid, dat reeds betrekkelijk lang in de strafrechtelijke en fiscale literatuur wordt erkend, heeft tevens grote praktische betekenis. Is men namelijk op grond van art. 27 Wetboek van strafvordering verdachte, dan heeft men het recht te zwijgen jegens politie en rechter en voorts gelden nog andere strafrechtelijke beschermingsregels¹⁾. Is men nog geen verdachte dan geldt alleen de algemene belastingwetgeving (de Algemene Wet inzake Rijksbelastingen (AWR)) waarin geen zwijgrecht e.d. voor de belastingplichtige zelf inzake de controle van diens eigen belastingplicht, is opgenomen (art. 53, lid 1, AWR). Een standaardvoorbeeld van de bijna onoplosbare praktische problemen is het geval van de rijksaccountant die ondanks een redelijk vermoeden van belastingfraude doorgaat

met het stellen van vragen i.v.m. zijn boekenonderzoek om „zijn zaak rond te krijgen”. Strikt juridisch gezien moet hij dan zijn controleacties stoppen en de zaak naar zijn eerstvolgende chef, de directeur van 's Rijks belastingen, sturen, die dan beslist over al of niet inschakeling van de FIOD, en het al of niet doen instellen van strafrechtelijke vervolging (namelijk door de zaak in het laatste geval door te sturen naar de officier van justitie).

Het *economisch* begrip fiscale controle kan zowel het fiscaal-administratieve toezicht als de strafrechtelijke opsporing omvatten. *Beide* juridische procedures monden namelijk uiteindelijk uit in een hogere belastingsschuld (even afgezien van controle of opsporing die niets oplevert). De econoom zal immers voor de *economische* gevolgen van fiscale controle alleen naar het resultaat, meer staatsinkomen, kijken, ongeacht de juridische ontstaansgronden. Dit laatste ligt precies hetzelfde bij praktisch alle economische studies naar de gevolgen van belastingfraude zoals „tax evasion”, „tax fraud”. Alle door mij geraadpleegde economische studies gaan van een ander principe uit en maken geen onderscheid tussen strafrechtelijke belastingfraude en fiscaalrechtelijke ongeldig bevonden tax-planning, hoewel sprake is van juridisch verschillende begrippen²⁾. Hoewel ik bedenkingen heb tegen deze m.i. te ruime, ongedifferentieerde, aanpak op dit punt van de economische onderzoeken inzake gevolgen van belastingontduiking en belastingvermijding is het hier niet de plaats daar verder op in te gaan.

Het controlemiddel bij uitstek is de aangifte. Ter aanvulling c.q. controle van die belastingaangifte dienen de bevoegdheden van de fiscus van het boekenonderzoek bij ondernemers en van het vragen van inlichtingen of nadere gegevens. Voor de aangifteplicht van de z.g. aanslagbelastingen als de inkomsten- en vermogensbelasting en vennootschapsbelasting dienen de artikelen 6 t/m 9 AWR, en voor de z.g. aangiftebelastingen (voornamelijk loon- en omzetbelasting) art. 10 en 19 AWR. Voor deze z.g. bijkomende informatieplichten van belastingplichtigen (dus het dulden van boekeninzage en het desgevorderd verstrekken van inlichtingen) verwijs ik naar de artikelen 47-56 AWR (de Algemene Wet inzake Douane en Accijnzen (AWDA) laat ik buiten beschouwing).

Ik bespreek in dit artikel niet de begrenzingen van de aangifteplicht, de boekeninzage, en de inlichtingenplicht, maar ik ga uit van de veronderstelling dat een aangifte van een natuurlijk persoon of lichaam (zoals een BV) ter controle is geselecteerd. Die controle zal zich in de praktijk grotendeels in de bedrijfs sfeer afspelen. Het gaat dan om boekenonderzoek van een inkomstenbelastingplichtige ondernemer of van een vennootschapsbelastingplichtig lichaam. In een (veel) kleiner aantal gevallen zullen ook aangiften waarin uitsluitend privé-baten en -kosten zijn verantwoord (loon uit dienstbetrekking, opbrengst van andere arbeid, vermogensinkomsten enz.) kunnen worden onderzocht. Dit laatste blijft hier echter buiten beschouwing.

Controlekeuze en selectiecriteria

Zal de economisch rationeel handelende fiscus zich baseren op een juridisch uitgangspunt, nl. het gelijkheidsbeginsel, voor zijn controlekeuze of zal hij daar controleren waar de hoogste geldelijke opbrengst (het budgettaire belang) is te verwachten, of zal hij – een derde mogelijkheid – een mix van beide (extreme) beleidslijnen hanteren? Mijn hypothese is dat in verreweg de meeste gevallen de fiscus (d.w.z. de rijksaccountant of de controleur van de controle-afdeling van een inspectie) de economische keuze van de te verwachten maximale opbrengst van de controleactie zal kiezen, waarbij het rechtsbeginsel van gelijke behandeling van gelijke gevallen grotendeels zal sneuvelen. Absolute rechtsgelijkheid zou bij voorbeeld betekenen dat alle inkomstenbelastingplichtige ondernemers in ons land b.v. om de 5 jaar zouden worden gecontroleerd, *ongeacht* de kans op succes. Dit is het beginsel van de z.g. periodiciteit, de periodieke controle. In deze bijdrage tracht ik aan de hand van enkele onderzoeks- en literatuurgegevens alsmede parlementaire stukken deze stelling enigszins aannemelijk te maken (volledig bewijzen kan uiteraard nooit, alleen al vanwege de grote mate van geheimhouding door de fiscus van fiscale controlegegevens). Begonnen wordt met het vermelden van enkele gegevens in het Frauderapport van Van Bijsterveld³⁾ het ISMO-rapport, de z.g. Fraudenota van

1) Zie voor de strafrechtelijke literatuur het commentaar op het Wetboek van strafvordering van Prof. A. Melai e.a. naar aanleiding van art. 29, en voor fiscaal-strafrechtelijke problemen ter zake de dissertatie van dr. M. A. Wisselink, *Privacy en belastingbetaler*, blz. 127-129, 183-190, en 361-372. Tevens is er op het niet-fiscale terrein het proefschrift van dr. G. P. A. Aler, *De politiebevoegdheid bij opsporing en controle*, Universiteit van Amsterdam, 1982.

2) D. A. Albrecht gaat in zijn dissertatie *Fiscaal-economische aspecten van internationale belastingvermijding*, Kluwer, 1982, ook van deze ruime benadering uit (blz. 15-16, en 27-39). Ik zou mij willen beperken tot economische aspecten van alleen illegale belastingvermijding (fiscaal of strafrechtelijk). Dit om het ontwerpen van protectionistische maatregelen ter bestrijding van legale vormen van belastingvermijding als het gebruik van de Antillenroute, te voorkomen.

3) W. J. van Bijsterveld, *Aangepaste versie van het verslag van een onderzoek naar de aard en omvang van de belastingfraude*, april 1980, blz. 3, 130-131, 268 sub b, 272 en 332-333.

Van der Stee, en de ter zake daarvan gevolgde regeringsstandpunten. Voorts volgen enkele opmerkingen op basis van de literatuur.

Rapport-Van Bijsterveld

In zijn adviesopdracht stelt Van Bijsterveld dat alleen *inperking* van fraude mogelijk is, en dat „verhoudingsgewijs de meeste aandacht moet worden besteed aan de sectoren waar de fraude het omvangrijkst, het meest hardnekkig en het meest arglistig is” (blz. 56). Hij meent dat de preventieve werking van controle het grootste is als een geval „tot op de bodem” wordt uitgezocht: selectieve aanpak dus.

Van 1973 t/m 1977 werd circa 8 à 10% van de in beginsel voor controle in aanmerking komende ondernemers (d.w.z. alle bij de fiscus reeds bekende ondernemers) via een boekenonderzoek voor de inkomstenbelasting gecontroleerd. (Een boekenonderzoek pleegt zich over verscheidene voorafgaande jaren – i.v.m. de navorderings- of naheffingstermijn van 5 jaar – uit te strekken).

Van Bijsterveld onderscheidt drie categorieën van de voor controle in aanmerking komende ondernemers:

- a) de om „bijzondere redenen” geselecteerde ondernemers;
- b) de uit een „voordracht” voor een onderzoek n.a.v. een vorig onderzoek geselecteerde ondernemers. In de praktijk betekent dit vaak dat in het geval dat er onjuistheden zijn geconstateerd, er op grond daarvan opnieuw wordt gecontroleerd. Deze strategie is puur gericht op de belastingopbrengst;
- c) zij die zeer lang niet zijn gecontroleerd.

Inzake het door Van Bijsterveld voor de omzetbelasting gedane onderzoek zijn soortgelijke opmerkingen te maken. Ik vermeld nog dat op diverse plaatsen in Van Bijstervelds rapport wordt geconstateerd dat navorderingsaanslagen (inkomstenbelasting) en naheffingsaanslagen (omzetbelasting) weinig of geen preventief effect hadden. Na verloop van tijd kon of moest opnieuw over latere jaren worden nagevorderd. Er was opnieuw iets mis. Naar mijn mening geeft dit een aanwijzing waar het meest aan (verzwegen) belastinggelden is te halen. Op grond van het juridische gelijkheidsbeginsel (iedereen één maal in een bepaalde periode) zouden immers uit fiscaal-technisch oogpunt ook goede aangevers worden gecontroleerd. De belastingopbrengst zou daardoor minder zijn.

Ten slotte beveelt Van Bijsterveld aan het opsporen van recidivisten, voorts het bij voorrang instellen van diepte-onderzoeken bij recidivisten en meer dan tot nu toe het geval is bij voorrang controleren van diegenen „waar de kans op achterhalen van omvangrijke fraude het grootst is” (onderdeel 12.3.4., blz. 332-333). Het gaat bij deze aanbevelingen die thans gemeengoed zijn geworden primair om een zo groot mogelijke belastingopbrengst. Dit betekent gerichte controle bij „fraudegevoelige” groepen. Tevens wordt dan het sentiment der massa van belastingplichtigen bevredigd: men laat de

„rijken” *toch* niet ongemoeid. De fiscus slaat dus twee vliegen in één klap, budgettair en macro-psychologisch.

Regeringsnota n.a.v. rapport-Van Bijsterveld

Staatssecretaris Van Amelsvoort volgt Van Bijsterveld in diens streven naar een doelmatiger, effectievere controle 4). Hij stelt: „Zonder het beginsel van periodieke controle geheel te verlaten streeft de belastingdienst ernaar om bij het selectiebeleid nog meer waarde toe te kennen aan speciale indicaties”. Met „speciale indicaties” wordt bedoeld op gevallen waarmee, op basis van eerdere ervaringen, iets aan de hand kan zijn. Verder stelt hij dat het controleselectiebeleid meer zal moeten worden afgestemd op „concrete signalen, zonder dat het bestaande uitgangspunt van een zekere periodiciteit geheel wordt losgelaten”. Dit wordt tevens nagestreefd via veel intensievere branche-onderzoeken dan vroeger. Hij onderschrijft de aanbeveling van Van Bijsterveld dat bij voorrang moet worden gecontroleerd „bij groepen belastingplichtigen waar de kans op het achterhalen van fraude het grootst is.”

Deze rubriek wordt verzorgd
door het Fiscaal-Economisch Instituut
van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Het ISMO-rapport en het regeringsstandpunt

In het hoofdrapport wordt o.a. aanbevolen naast goede kenbaarheid van, en voorlichting over pakkans en controle, de controle toe te spitsen op gebieden waar misbruik het meest is te verwachten, en in het overige deel „at random” te controleren. In het regeringsstandpunt wordt dit „toezichtmodel” volledig onderschreven, zonder toevoeging van wezenlijk nieuwe gezichtspunten 5).

Fraudenota-Van der Stee

Opgemerkt wordt dat het beleid thans in hoofdzaak gericht is op verhoging van de pakkans. Daartoe moet er, naast verbetering van opleiding en vakkennis van het controlepersoneel, betere coördinatie e.d., verbetering van selectiemethoden komen. Aangiften „die het meest daarvoor in aanmerking komen” moeten het eerst worden gecontroleerd. Controle van elke ondernemer eens in de 5 jaar bleek niet haalbaar in de praktijk. Het beginsel van een zekere periodiciteit in de controle wordt – uit een oogpunt van preventie – echter „niet geheel” losgelaten. Ten aanzien van selectiecriteria – controleselectiebeleid – spreekt de nota alleen over selectie van ondernemersaangiften (IB en Vpb). Automatisering van (alle) gegevensbestanden ziet men als dé oplossing. Dit betreft zowel de „interne” data (wat al in de belastingdossiers zit op grond van vroegere aangiften en boekenonderzoeken) als de externe (reñseignementen inzake derden, bij voorbeeld

bij banken of verzekeraars inzake cliënten, bij groothandelsbedrijven inzake afnemers of leveranciers enz.). Die externe gegevens worden op grote schaal in het laatste decennium – b.v. de schuimkraagactie – landelijk, op macroniveau, (branchedocumentatie, b.v. via FIOD) verzameld. Men wil inzicht in en lokalisatie van fraudegevoelige branches en/of regio's. Getracht wordt in aangiften geconstateerde onjuistheden die resulteren in navorderings- of naheffingsaanslagen plus boeten, te splitsen in correcties op grond van belastingfraude en overige correcties, namelijk die berusten op niet-straftbare vergissingen of fiscaal-rechtelijke verschillen van inzicht die ten gunste van de fiscus worden beslecht. Ter vergroting van de pakkans ontwikkelt de fiscus tevens de z.g. gevarieerde aanpak. In de regeringsnota onderscheidt de fiscus verschillende instrumenten die ik hier letterlijk uit de nota overneem 6).

Flitscontrole. Een veelal kort en beperkt onderzoek om te controleren of een gegeven (reñseignement) dat de belastingdienst uit andere bronnen in handen heeft gekregen al dan niet is verwerkt in de boekhouding van het bezochte bedrijf. Een flitscontrole is dan ook meer een middel om de betrouwbaarheid van de boekhouding te toetsen dan een echt onderzoek. De bezochte ondernemer wordt ter vermindering van misverstanden dan ook in kennis gesteld van het in dit geval beoogde doel.

Deelonderzoek. Een materiaal en fiscaal-technisch onderzoek dat zich beperkt tot een onderdeel van de aangifte, bij voorbeeld de voorraad of bepaalde investeringen (in verband met de WIR).

Fiscaal-technisch onderzoek. Deze onderzoeken spelen vooral bij de loon- en de omzetbelasting en hebben tot doel de juiste toepassing van de fiscale wetgeving te controleren. Hierbij wordt derhalve niet de hele administratie gecontroleerd maar wordt bij voorbeeld nagegaan of op bepaalde goederen het juiste OB-tarief wordt toegepast.

Volledig onderzoek. De uitvoerige materiële en fiscaal-technische controle van de administratie en de toepassing van de fiscale wetgeving.

Diepgaand onderzoek. Dit betreft een controle veelal uitgevoerd door twee of meer controle-ambtenaren waarbij meer dan in de traditionele controle verbanden worden gezocht met gegevens van buiten de boekhouding van belastingplichtige (bij voorbeeld correspondentie, gegevens uit de administraties van leveranciers en afnemers.)

Bedrijfskolomsgewijs onderzoek. Bij dergelijke onderzoeken worden goederen en dienstenstromen gevolgd langs alle schakels van een bedrijfskolom. Van fabrikant via

4) *Aard en omvang van de belastingfraude*, Tweede Kamer, 1979-1980, 16 180, nr. 2, blz. 16, 17, 28.

5) H. Sleurink, *Hoe fraude de samenleving bedreigt*, Het ISMO-rapport, Gouda Quint B.V., Arnhem, 1982, blz. 55. Zie ook *Misbruik en oneigenlijk gebruik op het gebied van belastingen, sociale zekerheid en subsidies*, Tweede Kamer, 1981-1982, 17 050, nr. 2, blz. 17.

6) *Fraudebestrijding in de directe belastingen en de omzetbelasting*, Tweede Kamer, 1981-1982, 17 522, nr. 2, blz. 18-21.

groothandel tot de detailhandel of omgekeerd. De bij eerdere schakels verzamelde informatie, die zowel betrekking kan hebben op individuele ondernemingen, bij voorbeeld leveringen, als op meer algemene aspecten, zoals handelsgebruiken e.d., wordt benut bij de controle van bedrijven in een latere schakel. De bij deze onderzoeken verzamelde kennis omtrent handelsgebruiken, bruto winstpercentages e.d. wordt vastgelegd ten behoeve van de vorming van documentatie over de bedrijfstak.

Branche-onderzoek. Bij dit onderzoek wordt op lokaal, regionaal of landelijk niveau een deel van de controlecapaciteit specifiek op een bepaalde branche gericht. Voor deze onderzoeken wordt veelal gebruik gemaakt van de gegevens verkregen uit regionale of landelijke renseigneringsacties, zoals bij voorbeeld de horeca-actie of de actie in de tandheelkundige branche.

Literatuuronderzoek

Van Hoepen onderzocht o.a. de mate van selectiviteit van de door Van Bijsterveld geanalyseerde boekenonderzoeken bij IB-ondernemers 7). Hij vermoedt een uiterst alert reageren van de aanslagregelende ambtenaren bij het door hen voorstellen van ondernemers voor boekenonderzoek, waarbij ze „uiterst selectief” te werk zouden gaan. Deze indruk kan ik, uit eigen ervaring, wel bevestigen.

De criminologen Drost, De Jong, en Jongman deden een onderzoek naar afhandeling van inkomstenbelastingaangiften door de inspectie Groningen 8). Zij onderzochten in 1977 IB-aangiften over 1974. Inzake de beslissing tot boekencontrole veronderstellen zij dat naast periodiciteit het meest voorkomende selectiecriteria wantrouwen is t.a.v. aangifte, de kwaliteit van de accountant of belastingconsulent. De periodiciteit van controle van zelfstandigen varieerde van 6 tot 20 jaar. Selectiecriteria worden door Drost, De Jong en Jongman als volgt weergegeven (zie de tabel). De controles om „neutrale” redenen bleken vooral in de groep van (zeer) hoge inkomens te liggen. De „wantrouwen”-groep betrof ongeveer de gemiddelde middenstander. De relatieve omvang van de correcties in beide groepen ontliet elkaar niet veel. Het onderzoek van Drost, De Jong en Jongman betrof slechts één inspectie en één belastingjaar. Significante conclusies zijn daarom moeilijk te trekken. Dit erkennen de onderzoekers ook. Toch levert hun werk wel enkele indicaties op.

De Rijksaccountants Dekker en Kamerling stellen dat belastingplichtigen te zeer ingespeeld zijn geraakt op periodieke controle doordat de regelmaat over het algemeen te groot was. Daarom streeft de fiscus nu naar een onvoorspelbare controlefrequentie. Het gevolg is dat een nauwgezet selectiebeleid moet worden ontwikkeld, dat het mogelijk maakt die ondernemingen te onderzoeken waar de fraude-intensiteit en de kans deze te ontdekken het grootst is. Selectie kan bij voorbeeld plaatsvinden aan de hand van al of niet geautomatiseerde verwerking van controleresultaten bij vorige onderzoeken, renseignementen, klikbrieven, fragmenten uit

Tabel. Redenen voor boekencontrole (N = 84 willekeurige in 1976 gecontroleerde zelfstandigen)

Vermelde redenen	Aantal keren vermeld	
	absoluut	relatief
Uitsluitend neutrale redenen: . . .		33
1. aangifteplichtige is weer eens aan de beurt, periodiciteit	23	
2. de controle is noodzakelijk om bedrijfstechnische redenen: beëindiging of verandering	5	
(Tevens) twijfels/wantrouwen: . . .		67
3. de aanslagregelaar komt er niet uit	22	
4. de afdeling C/RAD heeft eerder geadviseerd tussentijds te controleren (eventueel in combinatie met de onder 3 genoemde redenen)	8	
5. tips, renseignementen of andere gegevens van derden dienen te worden geverifieerd (eventueel in combinatie met de onder 3 en 4 genoemde redenen)	13	
6. de aanslagregelaar wantrouwt de boekhouding en/of accountant (eventueel gecombineerd met de redenen genoemd in 3, 4 en 5)	13	
Totaal	84	100

Bron: Drost, De Jong en Jongman, een onderzoek naar de opsporing en afhandeling van te late aangifte voor de inkomstenbelasting, blz. 54.

jaarstukken en ook intuïtie.

Snijder merkt in zijn dissertatie over fiscus en midden- en kleinbedrijf op dat de doelstelling van één controle in de vijf jaar (d.w.z. boekenonderzoek en het geven van nadere inlichtingen) niet wordt gehaald en dat selectiever wordt gecontroleerd daar waar de pakkans het grootst is. In een persbericht van het Ministerie van Financiën (13 april 1983, nr. X 108 A) wordt die pakkans zelfs de „hoofdoelstelling” van het controlebeleid genoemd.

Tot slot merk ik op dat in de praktijk door de fiscus steeds meer gewerkt wordt met selectie voor controle via computerbewerkingen van reeds aanwezige gegevens (meestal boekenonderzoek). Er worden volgtijdelijk steeds weer te wijzigen normen inzake omzet, bruto-winstpercentages, kostenpercentages, de omvang van de afgetrokken hypotheekrente, lijfrenten enz. ontwikkeld, waarmee abnormale cijfermatige uitschieters naar boven of beneden in een aangifte worden ontdekt. Dit kan aanleiding zijn voor diepgaande controle. Dit terrein valt slechts zinvol te onderzoeken d.m.v. een team van onderzoekers, bestaande uit fiscalisten, juristen, psychologen, automatiseringsdeskundigen, bedrijfs economen en accountants 11).

Slotconclusie

In de Nederlandse belastingssituatie is de problematiek van de selectie van aangiften voor fiscale controle, in beginsel via boekenonderzoek, pas het laatste decennium aan de oppervlakte gekomen. Het rechtsbeginsel der periodiciteit (periodiek boekenonderzoek) staat haaks op gerichte selectie van die ondernemersaangiften waar economisch-budgettair de meeste opbrengst is te verwachten. Mijn hypothese luidt dat de Neder-

landse fiscus de laatste jaren sterk de nadruk legt op deze budgetmaximaliserende economische aanpak. Ik meen daarvoor in dit artikel enkele indicaties te hebben aangedragen. Veel meer gedetailleerd en empirisch onderzoek zal echter nodig zijn, en wel in interdisciplinair verband.

M. A. Wisselink

- 7) M.A. van Hoepen, De omvang van de belastingfraude door IB-plichtige ondernemers, *ESB*, 17 oktober 1980, blz. 1421-1422.
- 8) T. R. Drost, J. de Jong en R. W. Jongman, *Een onderzoek naar de opsporing en afhandeling van te late aangifte voor de inkomstenbelasting*, mei 1980, blz. 32 en 54.
- 9) P. G. Dekker en R. N. J. Kamerling, *De fiscus contra het zwarte circuit*, Gouda Quint B.V., Arnhem, 1982, blz. 19 en 20.
- 10) M. A. Snijder, *De invloed van de fiscus op het midden- en kleinbedrijf*, Amsterdam, FED-Deventer, 1981, blz. 165.
- 11) Zie b.v. de studie van de Amerikaanse rekenkamer, *How the IRS selects individual income tax returns for audit*. Een psychologisch onderzoek is het onderzoek van M. W. Spicer en J. E. Thomas, *Audit probabilities and the tax evasion decision, an experimental approach*, *Journal of Economic Psychology*, 1982, blz. 241-245. Een Duits artikel is Herbert Wenzig, *Das Pflichtgemässe Ermessen bei der Auswahl zur Ausssenprüfung*, *Steuer und Wirtschaft*, 1982, 4, blz. 321-333.